

УДК 371.2

П'янковська І. В.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ІСТОРІЯ ПОНЯТТЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Актуальність дослідження. Найважливішими завданнями реформування освіти в Україні є підготовка освіченої, творчої особистості та формування її фізичного й морального здоров'я. Вирішення цієї проблеми передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту й методів навчально-виховного процесу. Сьогодні вищі навчальні заклади готові впроваджувати інноваційні педагогічні технології, популярними серед яких є комп'ютерне та дистанційне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу.

Реформування вищої школи й ті вимоги, що ставляться до випускників університетів, академій, інститутів, повинні докорінно змінити навчальні методики вищої школи. Сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань – до вміння оперувати знаннями, від «одноразової» освіти – до безперервної, від поточної організації навчання – до індивідуальної. Нова парадигма освіти обумовила оновлення фахової освіти. Цей процес є особливо актуальним у зв'язку з кардинальними змінами в освіті, що відбуваються в країнах ближнього і дальнього зарубіжжя.

Педагоги, психологи, методисти фахових дисциплін відчують потребу у впровадженні таких методик, які б допомогли реалізації особистісного підходу до студента. Саме такий підхід є одним із найважливіших принципів організації навчально-виховної роботи.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій у викладання фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта

навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає співавтором лекції, семінарського заняття тощо. Такий підхід полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності занять, і як наслідок – у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості набутих знань, умінь і навичок. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення.

В. Г. Кремень з цього приводу зазначає, що для того, щоб не втрачався смисл навчання, потрібно «позбутися формального підходу у навчанні, перетворити навчальну діяльність на органічне засвоєння знань як методології й основи діяльності в різних галузях життя» [8, 7]. Інноваційні педагогічні технології покликані сприяти вдосконаленню системи освіти і позбутися згаданого формалізму.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття «педагогічна технологія» з'явилося в освіті порівняно недавно. Академік С. У. Гончаренко визначає його як «системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти» [4, 331]. Спираючись на цю дефініцію, сучасні українські науковці, які займаються дослідженням зазначеного поняття, пропонують власні тлумачення цього терміну. Проте, незважаючи на таку різноманітність у тлумаченнях, дослідники охоче оперують цим терміном як провідною педагогічною категорією. На думку О. Бугрій, це пов'язано зі спробами розробити продуктивні педагогічні технології, щоб підвищити ефективність навчання на різних рівнях [3, 22].

Відтак, постає проблема виокремлення оптимальних педагогічних технологій, що забезпечать ефективність навчання у ВНЗ України для досягнення рівня якості вищої освіти, що відповідає як вимогам сучасного українського суспільства, так і європейським стандартам.

Аналіз останніх публікацій. Впровадження інтерактивних педагогічних технологій описане в працях Виготського Л., Гальперіна П., Дяченка В., Шаталова В., Шевченка С., Амонашвілі Ш. та ін. Про загальні аспекти педагогічних технологій йдеться у працях Падалки О. С., Волкової Н. П., Фіцули М. М., Ягупова В. В., Дичківської І. М., Максимюк С. П., Кошманової Т. С. Питання впровадження окремих педагогічних технологій знайшло висвітлення у працях Щербаня П. М. (ігрові технології), Шеремети П. та Каніщенка Г. (кейс-метод), Сисоєвої С., Шуневич Б. (дистанційна освіта), Алексюка А., Юцявичене П. (модульне навчання).

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники поняття «педагогічна технологія» пропонують різні визначення цієї наукової категорії. Зокрема, С. П. Максимюк визначає педагогічну технологію як «педагогічно і економічно обґрунтований процес досягнення гарантованих, потенційно відтворюваних, запланованих педагогічних результатів, який включає формування знань і умінь учнів розкриттям спеціально переробленого змісту і який реалізується строго на засадах НОП і поетапного тестування» [9, 602]. А. С. Нісімчук, О. С. Падалка та О. Т. Шпак розуміють педагогічну технологію як «науку про розвиток, освіту, навчання і виховання особистості на основі позитивних загальнолюдських якостей та досягнень педагогічної думки, а також основ інформатики» [10, 11]. В. П. Беспалько пропонує наступне визначення: «педагогічна технологія – проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу» (*переклад з рос. тут і надалі автора – І. П.*) [1, 27]. Варто навести визначення М. В. Кларина, за яким педагогічна технологія являє собою «системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей» [7, 27]. І. М. Дичківська у посібнику «Основи педагогічної інноватики» наводить

визначення терміну «педагогічна технологія», запропоноване Асоціацією з педагогічних комунікацій і технологій США, згідно якого це є комплексний, інтегрований процес, що включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань [6, 34].

Загострення питання про сутність, структуру і джерела розвитку освітньої технології відбулося у **30-ті роки ХХ століття**, коли в США розпочалася технологічна революція в освіті. Ми підтримуємо думку сучасних українських дослідників О. С. Падалки, А. С. Нісімчук та О. Т. Шпак, які вважають, що трансформація терміну – від «технології в освіті» до «технології освіти», а згодом до «педагогічної технології» – охоплює чотири періоди.

Перший період (**40-і – середина 50-х років ХХ століття**): з впровадженням у навчальний процес технічних засобів запису і відтворення звуку та проекції зображення з'являється термін «технологія в освіті», який в наступні роки під впливом робіт з методики застосування технічних засобів навчання модифікувався у «педагогічні технології».

Другий період (**середина 50-60-х років ХХ століття**): цей період відзначається виникненням і використанням технологічного підходу, теоретичною базою якого стала ідея програмованого навчання. Були розроблені аудіовізуальні засоби, спеціально призначені для навчальної мети: засоби зворотного зв'язку, електронні класи, навчальні машини, лінгафонні кабінети тощо. На відміну від терміна «технологія в освіті», який був ідентичний поняттю ТЗН, під «технологією освіти» почали розуміти науково-педагогічний опис сукупності засобів і методів педагогічного процесу.

Третій період (**70-ті роки ХХ століття**): відбувається розширення бази педагогічної технології, змінюється методична основа

педагогічної технології, здійснюється перехід від вербального до аудіовізуального навчання. Технології навчання розглядаються як вивчення, розроблення та застосування принципів оптимізації навчальної діяльності на основі найновіших досягнень науки і техніки. В подальшому цією проблемою починають займатися спеціалізовані заклади (наприклад, національні ради з педагогічної технології у Великій Британії та США).

Четвертий період (від середини 80-х років ХХ століття): створюються комп'ютерні лабораторії і дисплейні класи, зростає кількість і підвищується якість інших засобів навчання (програмованих, інтерактивних). Таким чином, зміст наукового терміна «педагогічна технологія» включає проект обґрунтованої у логічній послідовності педагогічної системи, яка реалізується в практичній діяльності викладачів вузу [12].

В освітній практиці поняття «педагогічна технологія» використовується на трьох рівнях. Перший – загальнопедагогічний: загальнопрактична, загальновиховна характеризує цілісний освітній процес у даному регіоні, освітньому закладі, на певному рівні навчання чи виховання. У цьому випадку педагогічна технологія тотожна педагогічній системі: вона містить сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання (виховання), алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів процесу. Другий рівень – предметно-методичний: педагогічна технологія застосовується в якості «окремої методики», тобто як сукупність методів і засобів для реалізації певного змісту навчання та виховання в межах одного предмета, групи, педагога. На третьому рівні педагогічна технологія використовується як локальна (модульна) і являє собою технологію окремих частин навчально-виховного процесу, вирішення окремих дидактичних і виховних завдань, як-от:

технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей тощо **[6, 35]**.

М. М. Фіцула у навчальному посібнику «Педагогіка вищої школи» розрізняє такі сучасні технології навчання: «диференційоване навчання; проблемне навчання; ігрові технології; інформаційні технології; кредитно-модульна технологія; особистісно зорієнтоване навчання» [13, 171]. Проте, існує значно більша кількість педагогічних технологій, серед яких І. М. Дичківська виділяє наступні групи:

- структурно-логічні технології навчання, які являють собою поетапну організацію постановки дидактичних задач, вибору способу їх розв'язання, діагностики та оцінки одержаних результатів;
- інтеграційні технології – це дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, начальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання;
- ігрові технології – ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування та ін.;
- комп'ютерні технології реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «вчитель-комп'ютер-учень» за допомогою різноманітних навчальних програм (інформаційних, тренінгових, розвиваючих, контролюючих тощо);
- діалогові технології пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-

суб'єктному рівні: «учень-учитель», «учитель-автор», «учень-автор» та ін.:

- тренінгові технології – це система діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання (тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач) [6, 39-40].

Серед технологій навчання, що використовуються у вищих навчальних закладах освіти, варто виокремити наступні: диференційоване навчання, дистанційне навчання, кредитно-модульно-рейтингова технологія, інформаційні технології навчання, особистісно зорієнтоване навчання, технологія проблемного навчання, технологія навчання на основі методу латерального мислення, ігрові технології.

1. **Диференційоване навчання.** На думку М.М. Фіцули, *диференційоване навчання* – «спеціально організована навчально-пізнавальна діяльність, яка з огляду на вікові, індивідуальні особливості суб'єктів учіння, соціальний досвід спрямована на оптимальний фізичний, духовний і психічний розвиток студентів, засвоєння необхідного обсягу знань, практичних дій за різними навчальними планами та програмами» [13, 172].

Позитивом диференційованого навчання є також наявність можливостей ставити перед студентами *проблемні завдання*, що передбачають певні елементи наукового пошуку. «З погляду психології, - зазначає М. М. Фіцула, - проблема означає наявність суперечливої ситуації, коли існує дві або кілька позицій (іноді протилежних) і необхідно здобути нові знання для їх правильного пояснення» [13, 179].

2. **Дистанційне навчання** – отримання освіти без обов'язкової тривалої присутності слухача в стінах навчального закладу у чітко визначений час. Переваги цього підходу до навчання в

першу чергу будуть обумовлюватись більш широким розповсюдженням і доступністю відповідних технічних засобів, постійно зростаючим рівнем зручності при їх використанні, а також – накопиченням спеціальних дидактичних та навчально-методичних матеріалів [5]. Система дистанційного навчання конкретного університету містить такі види забезпечення: **методичне** (методики, рекомендації з технології дистанційного навчання з урахуванням дидактичних і психологічних аспектів), **програмне** (мережеві системні програми, комп'ютерні навчальні програми, інструментальні середовища для створення навчальних програм), **технічне** (персональні ЕОМ для організації сервера, персональні і мережеві комп'ютери), **інформаційне** (конспекти лекцій, підручники, та інші методичні матеріали на паперових і магнітних носіях, довідники, різноманітні бази даних з методичних матеріалів, оперативних даних, кадрів), **організаційне** (нормативні документи держави та організацій, визначальні структури організацій, що ведуть дистанційне навчання, міжнародні зв'язки).

3. **Кредитно-модульно-рейтингова технологія** – «модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів)» [13, 200]. Впровадження кредитно-модульно-рейтингової технології – широка тема для теоретичного та практичного дослідження та потребує самостійної наукової розвідки.

4. **Інформаційні технології навчання** – «методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів, передусім ЕОМ» [14, 184]. Щодо загальної користі впровадження нових інформаційних технологій у педагогічний процес С. П. Новіков зазначає, що вони допоможуть розвинути навички самостійної пізнавальної діяльності та розвинути природні та творчі можливості [11, 33]. Беззаперечною метою впровадження навчальних інформаційних технологій є формування інформаційної особистості,

що володіє навичками роботи з електронними засобами та є підготовленою до життя в інформаційному суспільстві та удосконалення управління освітою.

5. **Особистісно зорієнтоване навчання** – це актуальна освітня технологія, що на сучасному розвитку освіти підпорядковує своїм принципам усі інші технологічні розробки з педагогіки. Це навчання, що спрямоване на самовизначення, саморозкриття та самореалізацію особистостей студентів та студенток та покликане «сформувати в них культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя» [13, 210].

Принципами цього навчання, на наш погляд, є:

- пріоритет самоцінності особистості студента;
- співвіднесеність сучасних навчальних технологій із закономірностями професійного становлення особистості;
- випереджувальний характер освіти задля забезпечення професійної компетентності майбутнього фахівця, динамічність змісту освіти;
- індивідуалізований підхід.

6. **Технологія проблемного навчання.** Перевагою проблемного навчання є те, що застосування цієї технології змінює стосунки по горизонталі (студент-студент). При переважанні індивідуальних методів роботи виникає конкурентність. При роботі у групах, командах формується мета – спільно досягти певного результату. В інтересах членів групи є пояснити кожному те, чого він або вона не розуміє. Взаємодопомога стає невід'ємним та необхідним атрибутом навчання. Це є дуже важливим аспектом майбутньої професійної діяльності. Вміння працювати у команді, імітація стосунків «як у великій дружній сім'ї» дуже високо цінується керівниками сучасних концернів та корпорацій.

Проблемне навчання відкриває широкі можливості до залучення інтерактивних методів та методик навчання. Вирішення проблемних завдань є невіддільним від спілкування. Це сприяє вихованню відповідальності за результати навчання, формуванню комунікативної компетентності, навичок поділу праці між членами команди або групи.

- **Технологія навчання на основі методу латерального мислення.** Концепція латерального мислення була розроблена у 60-ті роки ХХ століття Едуардом де Боно. Основною метою латерального мислення є генерування нових ідей та відхід від старих стереотипів та ідей, внесення змін, а не пошук доведень, досягнення евристичного моменту (коли маловірогідний напрям думки приводить до нової, ефективнішої ідеї) [2]. Основне завдання латерального мислення полягає в тому, щоби прийти не стільки до правильного, скільки до ефективного вирішення проблеми, звільнитись від моделей-кліше, перебудувати стереотипні схеми.

Серед конкретних методик, що застосовують принципи латерального мислення варто виокремити наступні: «Плюс, мінус, цікаво» (Plus Minus Interesting), «Розгляд усіх фактів/факторів» (Consider All Facts), «Погляд інших людей» (Other People View), «Наслідки і результат» (Consequences and Sequel), «Альтернативи, можливості, вибір» (Alternatives, Possibilities, Choices), «Метод випадкової стимуляції» (Random Input), «Провокаційна операція» (Provocative Operation), «Шість капелюхів мислення» (Six Thinking Hats) [2].

Всі ці навчальні прийоми та методи можуть бути адаптовані для студентів будь-якої спеціальності на рівні бакалавра і магістра і використані в сучасній системі освіти для розвитку творчих можливостей особистості, посилення її креативного потенціалу, формування вмінь і навичок вирішення проблем.

7. **Ігрові технології** сприяють формуванню особистості студента, причому, особистості соціалізованої. У процесі навчальних рольових та ділових ігор студент програваеть різні ролі, що допомагає йому чи їй усвідомити та сформувати у собі певні вміння і навички щодо ролі як фахівця та як особистості у процесі майбутньої ділової діяльності.

Ігрові педагогічні технології, такі як рольова, навчальна ділова гра, ігрова дискусія, ігрова ситуація, окрім навчальної, виконують декілька функцій: *спонукальну; комунікативну; самореалізацій; розвивальну; розважальну; діагностичну; корекційну* [13, 185-186].

Як зазначає М. М. Фіцула, навчальна ігрова діяльність розвиває: здатність до аналізу складних умов ділового спілкування; діалогічне, полілогічне та публічне ділове мовлення студента; сприяє: розвитку ділового етикету та ділової етики студента; соціалізації особистості; вияву та розвитку особистісних переваг тощо.

Кожна із зазначених педагогічних технологій не існує ізольовано від інших, а отже постає питання ефективного їх комбінування для успішного досягнення цілей навчання. Природно, що впровадження низки інноваційних педагогічних технологій у навчання потребуватиме перегляду змісту курсів, а разом з тим методів, прийомів і засобів навчання.

Висновки.

1. Терміну «педагогічна технологія» неможливо дати одного визначення, оскільки це є багатовимірне і багатоаспектне поняття. Це, в свою чергу, дає підстави для подальшого дослідження цього провідного педагогічного поняття.

2. Історія терміну «педагогічна технологія» охоплює чотири періоди, починаючи з 30-х років ХХ століття, внаслідок чого це поняття трансформувалося від «технології в освіті» до «технології освіти», а згодом і до «педагогічної технології».

3. В освітній практиці поняття “педагогічна технологія” використовується на трьох рівнях: загальнопедагогічному, предметно-методичному, локальному (модульному). Крім того, численну кількість педагогічних технологій можна поділити на певні категорії, наприклад, *структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп’ютерні, діалогові, тренінгові*.

4. Серед технологій навчання, що використовуються у вищих навчальних закладах освіти України, варто виокремити наступні: диференційоване навчання, дистанційне навчання, кредитно-модульно-рейтингова технологія, інформаційні технології навчання, особистісно зорієнтоване навчання, технологія проблемного навчання, технологія навчання на основі методу латерального мислення, ігрові технології.

5. Інноваційні педагогічні технології, у контексті загальної оптимізації навчально-виховного процесу, спрямовані на задоволення декількох першочергових потреб: формування особистості, яка вміє пристосовувати до динамічних умов сучасного світу; розвиток комунікабельності майбутнього фахівця своєї справи; самоактуалізація та самореалізація особистості; формування творчої особистості, професіонала, який в майбутньому буде прагнути займатися неперервною самоосвітою.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Боно, Эдвард де. Латеральное мышление. – СПб: Питер Паблшинг, 1997. – 320 с.- (Серия «Мастера психологии»).
3. Бугрій О. Сутність поняття «педагогічні технології» // Вища школа – 2007. - №1. – С.20-25.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Деньян К. Растет популярность дистанционного обучения через Интернет // Дистанционное образование: Науч.-практич. журнал. – М.: МЭСИ, 1999. – №4. – С. 38-40.
6. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики: Навчальний посібник. – Рівне: РДГУ, 2001. – 233 с.
7. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Знание, 1989. – 80 с.

8. Кремень В.Г. Якісна освіта в контексті загально-цивілізаційних змін // Психологія і педагогіка. – 2007. - №2. – С.5-17.
9. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
10. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник – К.: Видавничий центр “Просвіта”; Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам’яті України”, 2000. – 368 с.
11. Новиков С.П. Применение новых информационных технологий в образовательном процессе // Педагогика. – 2003, № 9. – С. 32-38.
12. Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології: Навчальний посібник для вузів. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1995. – 254 с.
13. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
14. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.